

УДК 94(477.75)«192/193»:061.12

Севастьянов О. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ),
spu.crimea@gmail.com

Вивчення розвитку економічного потенціалу та продуктивних сил регіону в науковій спадщині Товариства з вивчення Криму (1922–1932)

Представлений огляд процесу вивчення економіки та продуктивних сил Кримської АСРР в 20–х рр. ХХ ст. членами Товариства з вивчення Криму – наймасовішої громадської кримознавчої наукової організації, що об'єднувала у своїх лавах широкі кола представників наукової еліти радянської науки та місцевих краєзнавців, що здійснювали свою діяльність на аматорських засадах. Визначені основні напрями цієї дослідницької роботи, що стосувалися загальнотеоретичних та методологічних питань, зокрема – створення програми вивчення економіки Криму, визначення та характеристики різних за змістом господарських районів півострова, а також – конкретних досліджень, щодо стану та перспектив розвитку економіки краю, аналізу потенціалу окремих районів, розвитку торгівельних та експортних можливостей Криму. Зроблено висновки, що ці дослідження зайняли помітне місце у загальному масиві праць з питань економіки та промисловості Криму та мали відповідну змістовну специфіку, що була характерною для економічної думки періоду впровадження т. зв. «нової економічної політики» радянським урядом.

Ключові слова: краєзнавство, Товариство з вивчення Криму, економіка, продуктивні сили, господарські райони, Б. С. Шустов, В. С. Новіков, М. П. Ракицький.

Пріоритет вивчення економіки Криму в контексті її розвитку, фіксування її актуального для 20–х рр. ХХ ст. стану, визначення перспективних шляхів подальшого розвитку було в колі постійних дослідницьких завдань членів Товариства з вивчення Криму [1]. Не зважаючи на неактивну діяльність окремої економічної секції в переліку профільних підрозділів організації, важливість вивчення цих проблем постійно підкреслювалося керівництвом та активістами Товариства, особливо – в другій частині існування наукової установи – після проведення Першого з'їзду у квітні 1927 року та формування нового Правління в Сімферополі.

Масив інформації про економіку та господарство Криму в науковій спадщині ТВК можна розподілити на дві групи. Перша охоплює в собі матеріали загальнотеоретичного та методологічного напрямку, що встановлювали обрії дослідницьких завдань, фіксували умовні межі господарських районів та їх загальні характеристики. Друга – є групою оригінальних досліджень різноманітних галузей кримського господарства, що містила як ретроспективний аналіз, так й безпосередній виклад реалій того чи іншого економічного процесу, а також – визначення перспектив на майбутнє.

Засади діяльності ТВК по дослідженню економіки Криму були викладені у спеціальній доповіді «Задачи и программа экономического изучения Крыма и его районов», тези якого були опубліковані 1925 року в журналі «Крым» [2]. Автори документу визначали завдання роботи так: 1. складання балансу народного господарства Криму в сучасний період; 2. вироблення плану народного господарства, як в цілому, так й для окремих районів. Для здійснення замисленого пропонувалася поетапна програма дій із визначеними критеріями для аналізу сформульованих завдань. Загалом аналіз економіки Криму пропонувалося

зaproвадити за 12 позиціями. Вони містили в собі: збір інформації про територію та мешканців регіону, про вирощування землеробських культур, спеціальних сільськогосподарських експериментах в Криму, лісівництві, скотарстві, рибальстві тощо. Промисловий потенціал мав бути розглянутий у розрізі видобувної (соль, метал, кам'яне вугілля, нафта, будівельні матеріали) та обробної (борошномельна, тютюнова, консервна, металообробна, кустарна, ремісна, будівельна) складових. Окремими пунктами програми також були позначені: транспорт (морський та наземний), торгівля, курортна справа, фінансове господарство, виробнича, кредитна та споживча кооперація. Проте, визначити чи проводилися дослідження членів ТВК за цією програмою в часи існування організації із наявних матеріалів встановити не вдалося.

Оглядову характеристику господарського районування регіону зробив в нарисі «Крым в хозяйственном отношении: о хозяйственных районах» [3] асистент Другого МДУ, член Ревізійної комісії ТВК Б. С. Шустов. Розуміючи термін «господарський район» як «відповідну частину території, об'єднану спорідненістю господарських ознак», автор використовував дефініцію про різні принципи їх виокремлення – за умовами (топографія, геологія, клімат та інші наявні відомості) і за виробничими ознаками. У масштабах СРСР Крим відносився Б. С. Шустовим до Південної гірсько-промислової області, а Південний берег Криму виділявся в окремий Садоводний підрайон. Безпосередньо Кримський півострів поділявся на три наявні частини: Південний берег, передгірській та гірський Крим, степовий Крим. В межах кожної частини півострова формувалися окремі господарські райони, число яких становило 8 (із зауваженням щодо можливості виокремлення Феодосійського повіту в окремий господарський район) [3, с. 8].

Досліджуючи райони, Б. С. Шустов визначав його територіальну довжину, умови рельєфу, клімату, флори та фауни. Особлива увага приділялася густоті населення, його етнічному складу, головним заняттям та різновидам економічної активності. Найбільш рельєфно при визначенні господарських районів виділялася їх спеціалізація: території Південного берегу Криму тяжіли до вирощування спеціальних культур та садоводства, Керченський півострів – був визначений як база видобутку корисних копалин, степні простори Криму – центри товарного землеробства, передусім – зернового [3, с. 9–11].

Методологію організації спеціальної екскурсії економічного профілю Б. С. Шустов презентував у статті «Экономико-географическая экскурсия в Феодосийский порт» [4]. Ця публікація мала характер ознайомлення із об'єктами визначеного підприємства та коротко зупинялась на особливостях проведення та змісту подібних заходів.

Глибокий всебічний аналіз стану економіки регіону середини 20–х рр. ХХ ст. був презентований в масштабному дослідженні кримського економіста В. С. Новікова [5]. Дослідник звертав увагу на необхідність вирішення проблем розвитку окремих галузей кримського господарства «наявність яких свідчить не тільки про загрозу подальшому розвитку окремих народно-господарських галузей або госпо-

дарському росту окремих районів, але навіть вказує на можливість деградації» [5].

Автор вказував, що найбільше занепокоєння в цьому контексті викликали південнобережний, гірський та передгірський райони півострова, що протяглися узбережжям від Севастополя до Феодосії, адміністративно – Ялтинський, Судакський, Бахчисарайський, Сімферопольський та Карасубазарський райони. В. С. Новіков розвивав думку Б. С. Шустова щодо сконцентрованості населення цих районів навколо вирощування спеціальних культур – винограду, тютюну, плодкових культур, особливе значення в структурі господарства займали садівництво та городництво. Дослідник зафіксував особливу етнічну ситуацію в регіоні, максимальну концентрацію кримськотатарського населення, переважна кількість якого було корінним (етнічно сформованим саме на цих територіях). Цю обставину автор називав «відтисненням татар в гірські райони», не обґрунтовуючи причин такої оцінки (чи був цей процес навмисним та чи була ця тенденція проявом політики дорадянського періоду чи вже характерною для 20–х рр. ХХ ст.?). Другою особливістю В. С. Новіков вказував значну густоту населення – від 25 до 32 осіб на квадратний кілометр, а на сільськогосподарських територіях від 47 до 80 осіб на квадратний кілометр. Такі обставини викликали значну нестачу земельних ресурсів та гальмували розвиток господарства в цілому: в середньому забезпеченість земельними ресурсами на душу населення в родині з 6 осіб (що вважалось середнім показником) складала 0,14 десятини на особу.

Головними факторами обмеження розвитку господарства в гірському та південнобережному регіоні В. С. Новіков визначав гірський рельєф місцевості, значну концентрацію курортних установ, парків, маєтків, садів, використання пасовищ Яйли в господарських цілях, що спричиняло виснаження й без того недостатніх водних запасів місцевості. Вихід із ситуації автор бачив у впровадженні спеціальної програми заліснення території Яйли та недопущення її експлуатації в господарських цілях. Також значно гальмувало розвиток господарства архаїчність способів його ведення кримськотатарським населенням, відсутність культурної обробки землі та вкладення достатніх капіталів (як державного, так й приватного походження) для інтенсивного продуктивного виробництва [5, с. 60–66]. Загальним висновком дослідника була констатація процесу стагнації рівня виробництва в господарствах південнобережжя та гірського регіону при збереженні існуючого порядку господарювання. Вихід із кризи В. С. Новіков бачив у земельному укрупненні – інтеграції господарств, їх продуманої спеціалізації та впровадженні технічних новацій і механізації у випадку використання методів кооперативного виробництва [5, с. 66–69].

У другій частині нарису В. С. Новіков проаналізував перспективи розвитку економіки степних районів півострова, зауважив, що вони займають більшу частину території Криму. Автор відмічав, що співвідношення сільськогосподарської та промислової продукції в Криму було практично рівним із невеликою перевагою на користь сільського господарства (на 1926 рік – 55% на 45%) та головний внесок в загальний обсяг сільськогосподарського виробництва вкладають саме

степові райони. Загальну тенденцію в цьому регіоні В. С. Новіков визначив як нестійку. Причинами такої оцінки були проведення хаотичного посіву, надмірна спеціалізація господарств, а також екстенсивна організація тваринництва. Незначні врожаї чи недороди могли викликати, за думкою автора, кризу або розорення господарств. Головними гальмами на шляху розвитку господарства дослідник визначав посушливість та безводність регіону, несприятливий сезон опадів, що співпадав із часом збирання врожаю зернових, нетривалість сніжних опадів взимку. Відсутність достатніх деревних насаджень призводило до неможливості утримання атмосферної вологості, що також негативно впливало на врожайності. В якості виходу В. С. Новіков оприлюднив план Народного комісаріату землеробства КрАСРР, що передбачав впровадження водозаощаджувальних заходів по відношенню до поверхової та атмосферної води, артезіанських джерел та ґрунтових вод [5, с. 53–64]. Також В. С. Новіков бачив перспективу розвитку економічного потенціалу Криму у активній електрифікації регіону, будівництві гідроустановок на берегах кримських річок юго-західної частини півострова (Альма, Бельбек, Кача, Чорна) [5, с. 68–72].

Приклад зведеного економічного нарису окремого адміністративного району Криму презентував професор Першого МДУ, член Правління ТВК О. О. Крубер [6]. Під час геоморфологічних досліджень 1923–1924 рр. в Судакському районі, вчений відвідав низку населених пунктів – села Арпат, Ворон, Кутлак, Капсихор, Кучук–Таракташ Ускут та Шелень, які були визначені ним як «найбільш відрізані от культурних центрів в Криму татарські села». О. О. Крубер відмічав значне домінування кримськотатарського населення як в самих селах, так й в районі взагалі. На підставі відкритих джерел дорадянського періоду та матеріалів Кримського центрального статистичного управління дослідник зробив аналіз господарства регіону та зробив висновки, що співпадали із наведеними вище висновками В. С. Новікова. У якості пропозицій з інтенсифікації виробництва та форм господарювання в цих селах, О. О. Крубер висловив наступне: необхідність проведення меліоративних робіт з регулюванням водного господарства, покращення засобів сполучення, передусім, ремонт доріг та усунення скупників сільськогосподарської продукції, що в умовах «нової економічної політики» (НЕПу), наживалися на селянах.

Вузькоспеціалізоване дослідження члена Правління ТВК М. Т. Юріна «Специальные культуры Крыма» [7] висвітлювало рівень розвитку виноградарства, виноробства та тютюництва в Криму на підставі статистичних матеріалів, а також спеціальних авторських економічних розрахунках та викладах.

Спорідненими за темою аналізу торговельного балансу Криму є статті С. О. Усова та В. Н. Тальберга [8; 9]. Вони містили публікацію головних статистичних відомостей за окресленою темою з економічною оцінкою явищ та тенденцій в розвитку експорту та їх впливу на кримську економіку.

Ґрунтовний аналіз теми експортного значення та можливостей Криму міститься в дослідженні агронома М. П. Ракицького [10]. Автор відмічав відсутність будь-якої професійної літератури, присвяченій економіці

регіону та визначав свій нарис як заповнення відповідної лакуни в одному з напрямів економічного вивчення Криму. М. П. Ракицький зробив зауваження щодо впливу декількох факторів на експортні можливості того чи іншого регіону у різні історичні періоди. Відносно Криму він відмічав вплив демографічного фактору під час усього періоду з кінця XVIII ст. до 1921 р.: за думкою дослідника за цей період край пережив економічне розорення під час його приєднання до Росії, дві спустошливі еміграції кримських татар, виселення греків та вірмен, розруха після Кримської війни. Важливим для експорту також визначався високий відсоток міського населення Криму (на час написання праці – 45% от загальної кількості населення регіону) у порівнянні із іншими регіонами країни [10, с. 20–25].

Серед статей експорту із Криму вчений відмічав дві основні складові: мінеральний та органічний фонд. До першого переліку відносився вивіз: інкерманський білого будівельного каменю, білий камінь для побутових потреб, будівельний м'який жовтий камінь, точильний камінь, тверді пори каменю та мармуру, залізна та марганцева руда, бура, вулканічні траси, поварена, глауберова, калійна солі, йод, хлористий магній, кольорові глини, кіл, сіра, нафта, горючі гази та сланці, асфальт, вугілля, мінеральні води, гіпс, вапняковий шпат. Органічний фонд презентували: хліб, фрукти, виноград та вино, тютюн, сумах дубильний, продукти рибацтва, дельфіновий промисел, продукти скотарства, продукція городництва, лікарські рослини, квіти, продукція консервної та борошномельної промисловості, овчина та саф'ян. Після перелічення цих статей експорту М. П. Ракицький висловлював обгрунтований подив слабким розвитком торгівлі та відсутністю промисловості на півострові [10, с. 27–32]. Для з'ясування причин такого стану автор зробив повний спеціалізований економічний аналіз усіх актуальних статей експорту Криму та дійшов висновку про їх перспективність та загальному обсязі експорту з регіону на рівні 20 мільйонів рублів на рік.

Загалом, можна підсумувати зміст студій членів ТВК з вивчення економічного потенціалу та продуктивних сил регіону. Вони були присвячені історичному аналізу умов розвитку господарства в Криму та констатації сучасного авторам стану справ. Значно підвищувала науковий рівень цих публікацій їх прив'язаність до актуальних статистичних відомостей, використання емпіричного досвіду із власних досліджень та відсутність необгрунтованих чи політизованих тверджень. В цілому можна констатувати, що економісти–члени ТВК проваджували свої дослідження в руслі загальних тенденцій розвитку радянської практичної економіки та економічної думки в умовах впровадження заходів НЕПу.

Список використаних джерел

1. Докладно про діяльність ТВК див.: Севастьянов, АВ., 2010. 'Десять лет на службе краеведения: Российское общество по изучению Крыма (1922–1932)', *Центр памятникведения НАН Украины и УТОПИК*, К.; Симферополь, 255 с. – (Серия: Библиография крымоведения; вып.13); Севастьянов, АВ., 2006. '«...Работа Российского общества по изучению Крыма является в интересах Крыма крайне желательной...»: документы архивов свидетельствуют', *Историческое наследие Крыма*, №12/13, с.128–152; Севастьянов, АВ., 2008. 'Статуи Російського товариства з вивчення Криму – джерела з історії інституалізації краєзнавчого руху в Кримський АСРР в 20–ті роки ХХ ст.', *Питання історії науки і техніки*, №2, с.12–17; Севастьянов, АВ., 2009. 'Десять років

на службі краєзнавству: Російське товариство з вивчення Криму (1922–1932 рр.)', *Краєзнавство*, №3/4, с.96–102; Севастьянов, АВ., 2009. 'О научном наследии Российского общества по изучению Крыма (1922–1932 гг.): историографический аспект', *Крымский архив*, №11, с.251–264; Севастьянов, АВ., 2013. 'Ленинградское эхо крымского конфликта: новые подробности научного противостояния Н. И. Репникова и Н. Л. Эрнста на рубеже 20–30-х гг. XX в.', *Праці Центру пам'яткознавства / НАН України, УТОПІК*, Вип.23, с.178–206; Севастьянов, АВ., 2017. 'Общество по изучению Крыма (1926–1928 гг.): краеведческая инициатива в идеологических условиях советской действительности', *Вісник аграрної історії*, №21–22, с.217–229; Севастьянов, АВ., 2017. 'Крымскотатарская эмиграция из Крыма в отечественной историографии: дискуссия на страницах журнала «Крым» (вторая половина 20-х гг. XX в.)', *Вісник аграрної історії*, №23–24, с.195–203.

2. 'Задачи и программа экономического изучения Крыма и его районов: доклад экономической секции РОПИК', 1925, *Крым*, №1, с.53–54.

3. Шустов, БС., 1925. 'Крым в хозяйственном отношении: О хозяйственных районах', *Крым*, №1, с.8–11.

4. Шустов, БС., 1927. 'Экономико-географическая экскурсия в Феодосийский порт', *Крым*, №2 (4), с.210–218.

5. Новиков, ВС., 1927. 'О некоторых задачах крымского народного хозяйства', *Крым*, №1 (3), с.57–69; №2 (4), с.50–73.

6. Крубер, АА., 1926. 'Экономический очерк Судакско-ускутского района горного Крыма', *Крым*, №2, с.65–73.

7. Юрин, НТ., 1927. 'Специальные культуры Крыма: экономический очерк', *Крым*, №1 (3), с.70–103.

8. Тальберг, ВН., 1927. 'К анализу товарного баланса Крыма', *Крым*, №2 (4), с.89–98.

9. Усов, СА., 1927. 'Вывоз и ввоз Крыма в 1924–26 году: По материалам транспортной статистики Крымского статистического управления', *Крым*, №2 (4), с.74–88.

10. Ракицкий, НП., 1926. 'Экспортные возможности Крыма', *Крым*, №2, с. 20–64.

References

1. Dokladno pro dijat'nist' TVK div.: Sevast'janov, AV., 2010. 'Desjat' let na sluzhbe kraevedenija: Rossijskoe obshhestvo po izucheniju Kryma (1922–1932) (Ten years in the service of regional studies: Russian Society for the Study of the Crimea (1922–1932))', *Centr pamjatnikovedenija NAN Ukrainy i UTOPIK*, K.; Simferopol', 255 s. – (Serija: Biobibliografija krymovedenija; vyp.13); Sevast'janov, AV., 2006. '«...Rabota Rossijskogo obshhestva po izucheniju Kryma javljaetsja v interesah Kryma krajne zhelatel'noj...»: dokumenty arhivov svidetel'stvujut («... The work of the Russian Society for the Study of Crimea is in the interests of the Crimea highly desirable ...»): documents from the archives show', *Istoricheskoe nasledie Kryma*, №12/13, s.128–152; Sevast'janov, AV., 2008. 'Statuty Rosijs'kogo tovarystva z vyvchennja Krymu – dzherela z istorii' instytualizacii' krajeznavchogo ruhu v Kryms'kij ASRR v 20–ti roki XX st. (Statutes of the Russian Society for the Study of the Crimea – sources of the history of the institutionalization of the local lore movement in the Crimean SSR in the 20's of the twentieth century)', *Pytannja istorii' nauky i tehniki*, №2, s.12–17; Sevast'janov, AV., 2009. 'Desjat' rokov na sluzhbi krajeznavstvu: Rosijs'ke tovarystvo z vyvchennja Krymu (1922–1932 rr.) (Ten years in the service of regional studies: Russian Society for the Study of the Crimea (1922–1932))', *Krajeznavstvo*, №3/4, s.96–102; Sevast'janov, AV., 2009. 'O nauchnom nasledii Rossijskogo obshhestva po izucheniju Kryma (1922–1932 gg.): istoriografickij aspekt (On the scientific heritage of the Russian Society for the Study of the Crimea (1922–1932): the historiographic aspect)', *Krymskij arhiv*, №11, s.251–264; Sevast'janov, AV., 2013. 'Leningradskoe jecho krymskogo konflikta: novye podrobnosti nauchnogo protivostojanija N. I. Repnikova i N. L. Jernsta na rubezhe 20–30–h gg. XX v. (The Leningrad Echo of the Crimean Conflict: New Details of the Scientific Confrontation of N. I. Repnikova and N. L. Ernst at the Turn of the 20s – 30s Twentieth century)', *Praci Centru pam'jatkoznavstva / NAN Ukrai'ny, UTOPIK*, Vyp.23, s.178–206; Sevast'janov, AV., 2017. 'Obshhestvo po izucheniju Kryma (1926–1928 gg.): kraevedcheskaja iniciativa v ideologicheskijh uslovijah sovsjetkoj dejstvitel'nosti (Society for the Study of Crimea (1926–1928): Local Lore Initiative in the Ideological Conditions of Soviet Reality)', *Visnyk agrarnoi' istorii'*, №21–22, s.217–229; Sevast'janov, AV., 2017. 'Krymskotatarskaja jemigracija iz Kryma v otechestvennoj istoriografii: diskussija na stranicah zhurnala «Krym» (vtoraja polovina 20–h gg. XX v.) (Crimean–Tatar emigration from the Crimea in the national historiography: discussion in the pages of the

journal "Crimea" (second half of the 20s of the twentieth century)), *Visnyk agrarnoi istorii*, №23–24, s.195–203.

2. 'Zadachi i programma jekonomicheskogo izuchenija Kryma i ego rajonov: doklad jekonomicheskoi sekcii ROPIK (Tasks and program of economic study of the Crimea and its districts: report of the economic section of ROPIC)', 1925, *Krym*, №1, s.53–54.

3. Shustov, BS., 1925. 'Krym v hozjajstvennom otnoshenii: O hozjajstvennyh rajonah (Crimea economically: About economic areas)', *Krym*, №1, s.8–11.

4. Shustov, BS., 1927. 'Jekonomiko-geograficheskaja jekskursija v Feodosijskij port (Economic – geographical excursion to the port of Feodosia)', *Krym*, №2 (4), s.210–218.

5. Novikov, VS., 1927. 'O nekotoryh zadachah krymskogo narodnogo hozjajstva (On some tasks of the Crimean national economy)', *Krym*, №1 (3), s.57–69; №2 (4), s.50–73.

6. Kruber, AA., 1926. 'Jekonomicheskij ocherk Sudako-uskutskogo rajona gornogo Kryma (Economic Sketch of Sudak – Uskut Region of the Mountain Crimea)', *Krym*, №2, s.65–73.

7. Jurin, NT., 1927. 'Special'nye kul'tury Kryma: jekonomicheskij ocherk (Special cultures of the Crimea: an economic sketch)', *Krym*, №1 (3), s.70–103.

8. Tal'berg, VN., 1927. 'K analizu tovarnogo balansu Kryma (To the analysis of the commodity balance of Crimea)', *Krym*, №2 (4), s.89–98.

9. Usov, SA., 1927. 'Vyvoz i vvoz Kryma v 1924–26 godu: Po materialam transportnoj statistiki Krymskogo statisticheskogo upravlenija (Export and import of Crimea in 1924–26: According to the materials of transport statistics of the Crimean Statistical Office)', *Krym*, №2 (4), s.74–88.

10. Rakickij, NP., 1926. 'Jeksportnye vozmozhnosti Kryma (Export opportunities of Crimea)', *Krym*, №2, s. 20–64.

Sevastyanov A. V., candidate of historical sciences, assistant professor of the department of international relations and social sciences of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), spu.crimea@gmail.com

Studying the development of economic potential and production forces of the region in the scientific heritage of the society for Studying Crimea (1922–1932)

The article presents an overview of the process of studying the economy and productive forces of the Crimean SSR in the 20's of the twentieth century: members of the Society for Studying Crimea – the most massive public science research organization that united in its ranks a wide range of representatives of the scientific elite of Soviet science and local ethnographers, who carried out their activities on an amateur basis. The main directions of this research work concerning the general theoretical and methodological issues were determined, in particular, the creation of a program for studying the Crimean economy; the definition and characteristics of the different content of the economic districts of the peninsula, as well as specific studies on the state and prospects of the development of the region's economy; the analysis of the potential of individual regions, development of its trade and export opportunities. It is concluded that these researches took a prominent place in the general array of works on the issues of economy and industry of the Crimea and had the corresponding content specificity that was characteristic of the economic thought of the period of implementation of the so-called «new economic policy» by the Soviet government.

Keywords: regional studies, Society for Studying Crimea, economy, productive forces, economic districts, B. S. Shustov, V. S. Novikov, M. P. Rakitsky.

* * *

УДК 94(477)«1921/1928»:631

Тренкін Ю. В.,
здобувач кафедри історії та культури України,
Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет ім. Григорія Сковороди
(Україна, Переяслав-Хмельницький),
trenkintrenkin@ukr.net

Збуто–постачальницькі операції української сільськогосподарської кооперації (1921–1928 рр.)

Проаналізовано систему організації і подальшого проведення структурними ланками сільськогосподарської кооперації збуто–постачаль-

ницьких операцій в доколгоспний період. Виявлено найбільш ефективні форми і методи посередницької роботи кооперативної системи. З'ясовано важливість забезпечення функціонування механізму збуто–постачальницької роботи для економічного піднесення та підтримки інтересів селянських господарств, забезпечення їх економічних потреб.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, збут, постачання, економічні потреби, товарний обіг, селянське господарство.

Ефективна багатопрофільна діяльність системи сільськогосподарської кооперації стала одним з вагомих чинників швидкої відбудови сільського господарства на початку 1920-х рр. Господарська діяльність кооперативної системи була багатовимірною та самодостатньою, спектри її роботи були направлені як на задоволення потреб розвитку сільського господарства загалом, так і визначалися турботами про забезпечення економічних потреб багатомільйонних селянських господарств України.

Маємо відзначити, що організація збуто–постачальницької роботи в системі сільськогосподарської кооперації ще не була предметом спеціального історичного дослідження, але все ж питання, пов'язані з нею, розглядалися в контексті вивчення організаційно–господарських, фінансових аспектів діяльності кооперативної системи. Серед досліджень 1920-х рр. варто виокремити праці І. Батюка, О. Чаянова [2]. Сучасний стан дослідження проблематики пов'язаний з іменами таких науковців як А. Морозов [13], В. Бутенко, К. Філіппов [4], С. Биченко [3].

Мета даної статті. Прослідкувати організацію і проведення збуто–постачальницьких операцій, виявити їх найбільш ефективні форми і методи.

Відповідно до мети поставленні наступні завдання, зокрема: проаналізувати систему організації і подальшого проведення структурними ланками сільськогосподарської кооперації збуто–постачальницьких операцій; розкрити найбільш ефективні форми і методи посередницької роботи кооперативної системи; з'ясувати важливість забезпечення функціонування механізму збуто–постачальницької роботи для економічного піднесення та підтримки інтересів селянських господарств на селі в період нової економічної політики (1921–1928 рр.).

Сільськогосподарська кооперація так змогла організувати роботу всіх своїх структурних ланок, що якнайкраще сприяло ефективному вирішенню багатьох організаційно–господарських завдань, налагодженню фінансово–економічної складової, покращенню виробничої бази, розбудові системи транспортування і зберігання продукції, підвищенню рівня кваліфікованості фахівців. Функціонування даних складових господарчого процесу в повній мірі сприяло швидкому розвитку збуто–постачальницької діяльності кооперативної системи.

В поняття «збут» і «постачання» вкладалися форми реалізації сировини чи товару. Так як кооперативна система відчувала нестачу власних обігових коштів, тому її структурні ланки почали виконувати функції посередника. Загалом термін «постачання» вживався переважно для виокремлення обсягів та асортименту промислових товарів, які надходили як до кооперативних товариств, так і безпосередньо селянським господарствам як членам цих товариств. Термін використовувався також з метою зробити акцент на посередницькій функції кооперації, яка пропонувала споживачам продукцію державних об'єднань, а не власну. В розуміння поняття